

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

יחידה 5 בסדרת: **תפילת הציבור**

ברכת כהנים – במקדש, בארץ, בחוץ לארץ, ועוד

יחידה מספר 14

בסדרה זו אנו עוסקים בתפילת הציבור. למדנו על התפילה במניין ותפקידו של שליח הציבור בקדיש וקדושה. הקב"ה ציווה את הכהנים שיברכו את עם ישראל. חז"ל תקנו שהכהנים יקיימו את המצווה הזו במסגרת חזרת שליח הציבור. ביחידה זו נעמיק בגדרי המצווה ואופן קיומה.

המצווה במקדש ומחוץ לו

התורה מצווה את הכהנים לברך את העם:

במדבר פרק ו, כב-כז

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: ס יברכך ה' וישמרך: ס יאר ה' פניו אליך ויחנך: ס ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום: ס ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם: ס

בסיום חנוכת המשכן, ביום השמיני, אהרן אכן מברך את העם:

ויקרא פרק ט, כב

וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים:

מפסוק זה משמע שהברכה היא חלק, ואולי מעשה המסמל-מסמן את סיום, בנין המשכן.

❖ הרחבות – ביאור נוסף לפסוק

הספרי בוחן את היחס בין מצוות הברכה במשכן וחובתה מחוץ לה:

ספרי זוטא פרק ו פסוק כז

ושמו את שמי, שמי המיוחד שלי. מגיד שהן מתברכין בשם המיוחד. יכול אף בגבולין יהו מתברכין בשם המיוחד? ת"ל "ושמו את שמי", ולהלן הוא אומר "לשום שמו שם", מה להלן מקדש, אף כאן מקדש... או במקדש מברכין ואין מברכין בגבולין? אמרת "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיד", אף בגבולין, אלא שבגבולין אומר שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת, במקדש אומר השם ככתבו, ובמדינה בכינויו, בגבולין נושאין ידיהן כנגד כתפותיהן ובמקדש על גבי ראשיהן

מצד אחד התורה אומרת "בכל המקום אשר אזכיר את שמי". הקב"ה מברך את ישראל, דרך הכהנים, בכל מקום. מצד שני, הניסוח "ושמו את שמי" רומז על המקום היחיד בו הקב"ה מניח את שמו בצורתו המלאה. מסקנת המדרש היא שעצם חובת הברכה קיימת בכל מקום. במקדש מברכים את הברכות כברכה אחת ארוכה, מזכירים את שם השם המפורש, ומניחים את ידיהם מעל ראשם. בכל מקום קדוש אחר מברכים שלוש ברכות, אומרים את שם האדנות (ולא את ההגיה של שם הוי"ה), והידיים מונפות כנגד הכתפיים (ולא למעלה מכך). כך נפסק במשנה:

משנה מסכת סוטה פרק ז משנה ו

ברכת כהנים כיצד? במדינה אומרים אותה שלש ברכות, ובמקדש ברכה אחת. במקדש אומר את השם ככתבו, ובמדינה בכינויו. במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן, ובמקדש על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול, שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ. רבי יהודה אומר: אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם

מלשון הספרי עולה שגם ברכת כהנים שנעשית מחוץ למקדש היא מצווה מן התורה. ברם, יתכן ואפשר לדייק שברכת הכהנים המרכזית היא במקדש. ברמב"ם ודאי שלא משמע כך.

הרמב"ם בהלכותיו מקיף את כל המצוות ואת כל הדינים, ללא הבחנה בין מצוות הלכות ודינים שאנו מקיימים בימינו ואלו שאיננו זוכים לקיים. נשים לב לניסוח והצגת מצוות ברכת כהנים:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יז הלכה ג

כיצד היא נשיאת כפים בגבולין

הלכה ט

כיצד ברכת כהנים במקדש, הכהנים עולין לדוכן אחר שישלימו הכהנים עבודת תמיד של שחר, ומגביהין ידיהם למעלה על גבי ראשיהן ואצבעותיהן פשוטות, חוץ מכהן גדול שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ, ואחד מקרא אותן מלה מלה כדרך שעושיין בגבולין עד שישלימו שלשה הפסוקים, ואין העם עונין אחר כל פסוק אלא עושיין אותה במקדש ברכה אחת, וכשישלימו כל העם עונים ברוך יי' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם.

בפרק המתאר את עבודת המקדש כותב הרמב"ם:

רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ו הלכה ה

... ואחר שמעלין את האיברים, מתחילין אלו שעל מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים ברכה אחת בשם המפורש כמן שביארנו במקומה

מהי "מקומה"? מדברי הרמב"ם עולה שהמקום לפרט את ברכת כהנים אינו בהלכות עבודת המקדש, אלא בהלכות תפילה. כלומר, ברכת כהנים המרכזית היא הברכה שמברכים הכהנים בבית הכנסת בכל יום! יתכן וכוונת הרמב"ם איננה כך. יתכן והוא מפרט את הלכות תפילה, ורק מאוחר יותר מפרט את הלכות תמידין ומוספין, ולכן מפנה מהלכות תמידין ומוספין להלכות תפילה, אך מעלת שתיהן שוות. מה שברור הוא שהרמב"ם אינו סובר שברכת כהנים שבמקדש היא המרכזית. הראב"ד סובר להיפך:

פירוש הראב"ד למסכת תמיד פרק החלו ד"ה שאלו תלמידיו (דף לג ע"ז בדפוס וילנא)

אף על פי שברכת כהנים נוהגת בגבולין, מכל מקום עיקרה היא במקדש

יתכן והרמב"ם והראב"ד חולקים היכן עיקר המצווה (או – האם יש לה מקום מרכזי), אך נראה שאין חולק כי כאן וכאן זהו קיום דאורייתא של המצווה, זאת בשונה מדברי רבי יעקב עמדין (היעב"ץ) בספרו מור וקציעה:

מור וקציעה סימן קכח ד"ה כתוב בספר ט"ז

נשיאת כפיים דגבולין, שכל עיקר אינה אלא מדברי סופרים בלי ספק בעולם

ביחידה הבאה ניגע בהשלכות שהמור וקציעה מעלה מכך. חשוב לציין שכל הפוסקים חולקים עליו בזה:

שער הציון סימן קכח ס"ק קלא*

מור וקציעה שמצדד דמדאורייתא הוא דוקא במקדש, ששגה בזה, ואישתמטתיה ספרא פרשת שמיני פסקא ט"ז, וספרי פרשת שפטים פסקא נ"א. וירושלמי נזיר, הובא בסוטה ל"ח ע"ב תוספות דיבור המתחיל כל. והעירני אחד מחכמי הזמן שהוא גם כן נגד בבלי חולין קל"ג, עיין שם. וגם פשטא דקרא (דברים י) ולברך בשמו עד היום הזה, משמע שנוהג תמיד:

נשיאת כפיים בחו"ל

אם אכן יש מצווה שהכהנים יברכו את הציבור בכל יום ובכל מקום, כיצד התפתח המנהג להימנע מברכת כהנים בחוץ לארץ?

שו"ת מהרי"ל החדשות סימן כא

באגור נשאל גדול הדור מהרר"י מולין למה אין הכהנים נושאים כפיהן בכל יום מאחר שהוא מצוות עשה תשובה: והא דאין נושאים כפים בכל יום, שמעתי מפי מורי חמי כהנא רבה ז"ל דהוא משום דנהגי כהני לטבול ... ויש עונות מתרמי דקשה להו לטבול וגם בושים ... עוד נראה קצת משום ביטול מלאכה ושמא משום ביטול תורה וטורח ציבור נהגו שלא להוסיף, אף על גב דביטול קטן היה ... הכא נמי יש לומר נשיאות כפים, אפילו אם יאמרו במהירות אי אפשר בלי שהות קצת. וכן יש לומר מפני הגוים. וביש מקומות ראיתי שאין מניחין שום גוי בבית הכנסת בשעת נשיאות כפים וכיון שאין מזהירין, הכהן לא עבר

המהרי"ל מונה מספר סיבות מדוע נמנעים מלברך ברכת כהנים בחו"ל:

- א. הכהנים נהגו לטבול מקריים לפני ברכת כהנים, והנהגה זו איננה תמיד אפשרית.
- ב. לא רצו לעכב את הציבור מיציאה לעבודה ולימוד תורה.
- ג. מפני שברכת כהנים אמורה לחול על ישראל בלבד, ואין תמיד אפשרות למנוע שהות של גוים בזמן הברכה.

❖ **הרחבות – שיטת ספר המקצעות – הקשר בין נידה לבין ברכת כהנים**

הרמ"א מקשר את העניין להלכה אחרת:

מרדכי מסכת מגילה פרק הקורא עומד רמז תתטו

מצאתי דכהן פנוי אינו נושא את כפיו כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה וראוי למברך שיהא שרוי בשמחה כמו שמצינו ביצחק אחרי שאכל כתיב ואברכך וכן מצינו שמחים וטובי לב וכתוב ויברכו את המלך

בכדי לברך כראוי, המברך צריך להיות שרוי בשמחה.

אמנם הרשב"א דוחה את דברי המרדכי לגמרי:

שו"ת הרשב"א חלק א סימן פה

שאלת עוד. כהן פנוי אם מותר לישא את כפיו אם לאו? לפי שמצאת בשם הרב ר' יצחק ברי' יהודה ז"ל שאינו נושא את כפיו עם אחיו הכהנים שהמברך צריך לברך מתוך השמחה והשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה. תשובה: דבר זה לא שמעתיו לאחד מרבתי ז"ל מעולם ולא ראיתיו לאחד ממחברי הספרים. ואולי מדרש הגדה הוא אבל לפי גמרתנו אינו נראה כן שלא הוזכר בשום מקום.

וכך פוסק השו"ע. אך הרמ"א אומר שזו הסיבה שלא מברכים ברכת כהנים בחו"ל!

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף מד

כהן, אף על פי שהוא פנוי, נושא את כפיו. הגה: ויש אומרים דאינו נושא כפיו, דהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, והמברך יש לו להיות בשמחה; ונהגו שנושא כפיו, אף על פי שאינו נשוי... נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביום טוב, משום שאז שרויים בשמחת יום טוב, וטוב לב הוא יברך; מה שאין כן בשאר ימים, אפילו בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם; ואפילו ביום טוב, אין נושאים כפים אלא בתפלת מוסף, שיוצאים אז מבית הכנסת וישמחו בשמחת יום טוב

השו"ע אינו מזכיר את המנהג לא לשאת כפיים בחו"ל. הבית יוסף מסביר מדוע הוא אינו מקבל את דברי המהרי"ל:

בית יוסף אורח חיים סימן קכח (לאות מד)

דחק עצמו לקיים מנהג מקומו ואינו מספיק כי מה שכתב מפני שנהגים לטבול קודם האי חומרא דאתי לידי קולא היא ותלי תניא בדלא תניא שהרי טבילה לנשיאת כפים לא הוזכרה בתלמוד ואם הם נהגו להחמיר ולטבול למה יבטלו בשביל כך שלש עשה בכל יום ואף על פי שאינו עובר אלא אם כן נקרא מכל מקום מוטב להם שיקיימו שלש עשה בכל יום ולא יטבלו כיון שאינם מחוייבים משיטבלו ועל ידי כן יניחו מלקיים שלש עשה בכל יום וייושר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנשיאת כפים

אכן, פוסקים רבים לא היו מרוצים ממנהג זה. אך נסיונותיהם לשנות את המנהג לא צלחו:

שו"ת משיב דבר חלק ב סימן קד ד"ה מש"כ מעכ"ת

זכורני ששמעתי, כמדומה מחותני הגאון מהרי"ץ הגאב"ד דוואליץ זצ"ל, שפעם א' הסכים רבינו הגר"א ז"ל להנהיג נשיאת כפיים בכל יום בבית מדרשו. ועכבוהו מן השמים, ונלקח לבית האסורים בעת המחלוקת הנוראה בוולנא ל"ע. ואחר כך חו"ז הגאון אביר הרועים מוהר"ח ז"ל הסכים ביום אחד שביום המחרת יצוה לישא כפים. ובאותו לילה נשרף חצי העיר ובית הכנסת שבעיר, וראו והתבוננו שיש בזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ. ואין אתנו יודע עד מה:

כפי שנלמד בהמשך, הכהנים יכולים לברך גם את מי שאיננו נמצא לפניהם. לאור זאת הפוסקים מצאו דרכים להתברך בברכת כהנים גם בחוץ לארץ:

תשובות והנהגות כרך א סימן קל

משתוקקים אנו מאד לברכת כהנים, שעיקרה ברכת הקדוש ברוך הוא בעצמו על ידי הכהנים וחסר לנו כאן בחוץ לארץ שאין נושאים כפים כל השנה... אבל האמת שעם שבשדות דאניסי בכלל הברכה, שאינם יכולים לבוא... והכי נמי בחוץ לארץ, שאין לנו נשיאות כפיים כמבואר בפוסקים, ועל כן אנו אנוסים ומקבלים ברכת אלקינו יתברך שמו דרך ארץ ישראל. אמנם מצדד אני דאפשר דעיקר ברכת הכהנים לאותם שהם לפניהם דוקא, או לציבור שבאותו מקום דוקא דאניסי ולא באו שדעתם עליהם, אבל מעולם אין עיקר ברכתם לעולם כולו, אבל אם הכהנים מתכוונים כשמברכים הציבור על איזה יחיד שאנוס מלבוא שהוא כחוץ לארץ, ומפרטים לפני נשיאות כפים שברכתם עליו, מועיל יותר לקבל ברכת ה' שהוא אנוס מלבוא ודעתם עליו...

וכשאני בחו"ל, נוהג אני לבקש שני כהנים מיוחסים בארץ ישראל לפני נש"כ לפרט שמי ולכוון בברכתם יום יום עלי, לקבל בזה ברכת הקדוש ברוך הוא על ידי כהנים, ומשלם אני להם דוקא איזה סכום להזכירם על כך, ולדעתי כשמברכין

שכינה עמם, וכשמפרט שם איזה יהודי שאינו יכול לבוא ומתפלל שגם הוא יקבל הברכה, נראה דשעת הכושר הוא להתברך

ביחידה הבאה נלמד את הבסיס לפתרון זה.

לסיכום:

בספר במדבר מצווים הכהנים לברך את העם בברכת כהנים. בספר ויקרא, בסוף "היום השמיני" של ימי המילואים אהרן נושא את כפיו ומברך את העם. יש מקום להבין שברכת כהנים היא מצווה הנעשית במקדש, לכאורה בסיום עבודת הכהנים, כמו שעשה אהרן הכהן.

במדרש ההלכה שם - בספרי דורשים שהכהנים מברכים את ברכת כהנים במקדש וגם מחוץ לו, עם מספר הבדלים. יש מקום להבין שברכת הכהנים המרכזית היא הברכה במקדש, ואילו בגבולין זו ברכה משנית, אך יתכן שמעלת הברכות שווה. וכך כותב הראב"ד.

הרמב"ם ודאי לא הבין שההיררכיה היא כך. הוא מפרט את ברכת כהנים בהלכות תפילה (הנעשית בגבולין), ובהלכות תמידין ומוספין (המפרטים את עבודת המקדש) מפנה חזרה להלכות תפילה. אם הרמב"ם סובר שישנה היררכיה, הרי שהברכה המרכזית היא בגבולין (כאמור, יתכן ומפרט את פרטי המצווה במקום הראשון בו עוסק במצווה, ולאחר מכן מפנה חזרה למקום בו כבר פירט, אך אין היררכיה ביניהם).

המור וקציעה מחדש שברכת כהנים במקדש היא מן התורה, ואילו בגבולין חיובה מדרבנן. רוב הפוסקים חולקים על דבריו – כאמור, הרמב"ם ודאי שאינו סובר כך, וגם אם נדייק מן הספרי שהברכה המרכזית היא במקדש, עדיין משמע שהברכה בגבולין היא קיום מצוות עשה מן התורה.

נשיאת כפיים בחו"ל

כיצד התפתח המנהג המבטל את נשיאת הכפיים בחוץ לארץ?

המהרי"ל מביא לכך מספר סיבות:

- א. הכהנים נהגו לטבול מקריים לפני ברכת כהנים, והנהגה זו איננה תמיד אפשרית.
- ב. לא רצו לעכב את הציבור מיציאה לעבודה או לימוד תורה.
- ג. ברכת כהנים אמורה לחול על ישראל בלבד, ואין תמיד אפשרות למנוע שהות של אינם יהודים בזמן הברכה.

הפוסקים מוסיפים לכך שלפי הראב"ד ברכת כהנים המרכזית היא ברכת כהנים במקדש. לכן קל יותר לוותר על ברכת כהנים שלא במקדש משיקולים שכאלה (ראו על כך עוד בהרחבות).

הרמ"א מסביר שלא נושאים כפיים בחו"ל מפני שאין שם שמחה. הרעיון הזה מופיע במרדכי לגבי כהן רווק, שאינו יכול לשאת כפיו מפני שאינו שרוי בשמחה. הרשב"א חולק עליו ואומר שוודאי שגם כהנים רווקים נושאים את כפיהם. אך הרמ"א אומר שאמנם רווק נושא את כפיו, אך בחוץ לארץ לא, מפני שאין שם שמחה.

יש לציין שדעתו של השו"ע לא הייתה נוחה מביטול מצוות ברכת כהנים בגלל טעמים שכאלה. פוסקים רבים ניסו לשנות את המנהג, אך דרכם לא צלחה.

הרב שטרנבוך אומר שמי שנמצא בחוץ לארץ יכול לבקש מכהנים הנמצאים בארץ ישראל להתכוון בברכתם לברך גם אותו. ביחידה הבאה נעסוק בבסיס לרעיון זה.

האם ברכת כהנים היא עבודת המקדש?

ברכת כהנים מוקשת לעבודת הכהנים במקדש –

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תענית פרק ד הלכה א

ויברכם בעמידה. יכול שלא בעמידה ת"ל [דברים כא ה] כי בס בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשמו. מקיש ברכה לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה וכן הוא אומר [דברי הימים ב ל כז] ויקמו הכהנים הלויים ויברכו את העם

זהו המקור לכך שהכהנים נדרשים לברך בעמידה, כדרך שהם מצווים לעבוד במקדש. ניתן להבין זאת בשני אופנים: א. ברכת כהנים איננה עבודת מקדש, אך יש לה מאפיינים בהם עליה להקביל לעבודת המקדש. ב. ברכת כהנים היא חלק מעבודת הכהנים. החידוש הוא שזו עבודה שיכולה להעשות גם במקומות אחרים, ולא רק במקדש.

נבחן מספר מאפיינים אחרים של היחס בין העבודה במקדש לבין ברכת הכהנים, במקדש ומחוץ לו.

נטילת ידיים

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לט עמוד א

אמר ר' יהושע בן לוי: כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו, שנאמר: שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ביחידה 6 הובא פסוק זה בתוך דברי הירושלמי:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק א הלכה א

תכף לנטילת ידיים ברכה, [תהילים קלד ב] שאו ידיכם קדש וברכו את ה' פתחנו את היחידה בפסוק אחר המתייחס לנשיאת ידיים:

ויקרא פרק ט, כב

וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים:

האם רבי יהושע בן לוי מפרש את "שאו ידיכם" כנטילת ידיים, או כנשיאת כפיים לברכה?

רש"י מסכת סוטה דף לט עמוד א

שנאמר שאו ידיכם קדש כו'. נראה דדריש "קדש" מלשון קידוש ידים ורגלים

לבוש אורח חיים סימן קכח סעיף ו

ואחר כך יטול ידיו, שנאמר [תהילים קלד, ב] "שאו ידיכם קודש וברכו את ה'", כלומר כשתשאו ידיכם, קדשו אותם בתחלה היינו נטילה, ואח"כ ברכו את ברכת ה', והיא ברכת כהנים

הפרשנים מפרשים את דרשת הפסוק באופן הבא – "שאו ידיכם" – לקראת ברכת כהנים, "קודש" – אחרי שהן עברו הליך של הקדשה, על ידי נטילת ידיים, "וברכו" – ברכת כהנים.

חובת נטילת הידיים קיימת בשני מקומות בהלכה: בהקשר של חולין (כמו נטילת ידיים של שחר), ובעבודת בית המקדש (כמובן שניתן לחלק חלוקות נוספות, אך לצורך הדיון נסתפק בשני אלו). האם נטילת הידיים לברכת כהנים דומה במהותה לסוג הראשון או השני? מצד אחד, נטילת ידיים זו נעשית מחוץ למקדש. גם הדרשה מבוססת על פסוק שלכאורה אינו קשור לעבודת הכהנים במקדש.

מצד שני, קשה להתעלם מכך שיש כאן דרישה ייחודית, דווקא מן הכהנים. הדברים מאוד בולטים בלשון הרמב"ם:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפיים פרק טו הלכה ה

טומאת הידים כיצד, כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את יי', והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו

ראשית, עצם ההשוואה "כדרך שמקדשים לעבודה" בהחלט מצביע על קשר בין נטילת ידיים (הנקראת – קידוש ידיים) לעבודת המקדש לנטילת ידיים לברכת כהנים. בעיקר לאור זאת שבהלכות ברכות הרמב"ם פוסק בדיוק את אותו הדבר:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ו הלכה ד

עד היכן היא נטילת ידיים? עד הפרק

כך שעל פניו אין הבדל בין נטילת ידיים לסעודה ונטילת ידיים לעבודה, ובכל זאת הרמב"ם בוחר להשוות את נטילת הידיים הזו לנטילת ידיים לעבודה.

שנית, הרמב"ם מכניס את ההלכה של החלל (בנו של כהן הפסול לכהונה) באותה ההלכה. משמע שההלכה עוסקת בפסולים הקשורים לכהונה. כשם שחלל אינו יכול לשאת כפיו, כך גם כהן שלא נטל את ידיו. הצעה להרחבה של דין נטילת ידיים מופיעה בבית יוסף בשם האורחות חיים:

בית יוסף אורח חיים סימן קכח אות ו-ז

כתוב באורחות חיים בשם בעל התמיד: לא מצינו מי שכתב שצריך לרחוץ רגליו, אבל כך נהגו באלו הארצות, ומנהג ישראל תורה היא. עכ"ל. ואנו לא ראינו מעולם מי שנהג כן

מדוע שיווצר מנהג ליטול רגליים, דבר שאינו מופיע בגמרא? נטילת רגליים קיימת בקידוש ידי ורגלי הכהנים לעבודה בלבד. גם הבית יוסף, האומר שמעולם לא ראה מי שנהג כך, אינו בהכרח חולק על עצם זה שהרעיון של נטילת ידיים דומה לקידוש ידיים ורגליים במקדש (ולא לנטילת ידיים של שחר וכדו').

כהן שנטל ידיו בבוקר, והקפיד על שמירת נקיותן (לא נגע בנעליו וכדו') מאז הנטילה. האם עליו ליטול ידיים שנית לפני ברכת כהנים? יתכן והדברים תלויים באותה השאלה. אם מדובר בנטילת ידיים כנטילת ידיים של חולין, לכאורה אין סיבה שיהיה הבדל. אם מדובר בנטילת ידיים כעין עבודת המקדש, לכאורה היא דורשת נטילת ידיים מיוחדת.

תוספות מסכת סוטה דף לט עמוד א

כל כהן שלא נטל ידיו - פירש רש"י: אמר לי רבי: אם נטל ידיו שחרית ונטהר, כהן אינו צריך ליטול ידיו כשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד, שהרי אין לשונו משמע כך דפירש "שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן", משמע ממש סמוך ... ועוד, אי מיירי הכא בשלא נטל ידיו בשחרית, אמאי נקט כהן לנשיאות כפים, תיפוק ליה משום דברי תורה, שצריך ליטול ידיו! ...

בעלי התוספות דוחים את המסורה המובאת בשם רש"י, לפיה אם הכהן נטל ידיו בשחרית, אינו צריך ליטול ידיו לפני ברכת כהנים. משמע שגם אם הידיים נקיות, יש ליטול אותן במיוחד עבור ברכת כהנים. יתכן ואלו צדדי הספק. לפי המסורה המובאת בשם רבו של רש"י, נטילת הידיים לברכת כהנים איננה שונה מנטילת ידיים הרגילה. בעלי התוספות אומרים שמדובר בנטילת ידיים שונה, ייעודית לברכת הכהנים.

הבית יוסף מביא את המסורה שהביאו בעלי התוספות בשם רבו של רש"י, כמסורה של רבי אברהם בן הרמב"ם משם אביו:

בית יוסף אורח חיים סימן קכח סעיף ו

כתוב בארחות חיים שכתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם ז"ל הלכה למעשה לפני אבא מארי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפילה יגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לקריאת שמע ולתפילה

כאמור, מלשון הרמב"ם (שהובאו לעיל) בהלכות תפילה משמע שנטילת ידיים של הכהנים מקבילה לנטילת ידיים במקדש ("כדרך שמקדשין לעבודה"). המגן אברהם מדייק מלשונו בהלכות שעל הכהנים ליטול ידיים שנית:

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח ס"ק ט

בהרמב"ם אין שום משמעות נגד (תוספות), אדרבא, פשט לשונו משמע דבעי נטילת ידיים אף כשנטל שחרית הבית יוסף מסביר שאין סתירה בין דברי הרמב"ם בהלכות ועדותו של בנו בתשובה:

בית יוסף אורח חיים סימן קכח אות ו

תדע דהא לעבודה נמי אין הכהן צריך לקדש לכל עבודה, אלא פעם אחת מקדש בבוקר והולך ועובד כל היום כולו וכל הלילה, וכמו שכתב הוא ז"ל בפרק ה מהלכות ביאת המקדש (הלכה ג), וכן נוהגים בארץ מצרים שלא ליטול הכהן ידיו בשעת נשיאת כפים אלא סומך על הנטילה שנטל ידיו שחרית

הבית יוסף פורך את הקשר שהצענו בין שאלת נטילת הידיים שנית לבין הקשר שלה למקדש. הנחתנו הייתה שאם יש צורך ליטול ידיים במיוחד בשביל ברכת כהנים, הרי שזו נטילה כעין הנטילה בשביל עבודת המקדש. הבית יוסף אומר שגם במקדש קדשו את הידיים רק פעם אחת, ולא עבור כל עבודה.

ברם, מעשית יתכן ויהיה הבדל בין פסיקת הרמב"ם בעניין זה לבין הפסיקה המקובלת אצלנו.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן ד ס"ק ז

הר"מ ז"ל פרק ד' הלכה ב' מתפלה כתב עד "הפרק" ואם כן לתפלה כל הכף צריך רחיצה או נקיון, כי דרך ליגע שם במטונף, והוא הדין סתם ידים לתפלה (עין סימן צ"ב) אבל להעביר רוח רעה די עד קשרי אצבעות

❖ **הרחבות – מניין שהרוח הרעה שורה רק עד קשרי האצבעות?**

כפי שלמדנו לעיל, הרמב"ם סובר שנטילת ידיים שחרית, לעבודת המקדש, ולברכת כהנים, כולן צריכות להיות עד הפרק.

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות יום כיפור ד"ה [א] יום

הכהנים כשהן עולים לדוכן אז יטלו ידם נטילה גמורה עד הפרק, וכן היה קידוש כהנים במקדש. וכל פעם כשעולין לדוכן יחזרו ויטלו את ידיהם מקודם

לעומת זאת, אנו פוסקים להלכה שנטילה שחרית בדיעבד במקום צורך דינו בנטילה עד קשרי האצבעות.

עולת תמיד¹ סימן קכח ס"ק יב

יש לתמוה, הלא הרמב"ם כתב שצריך ליטול ידיו עד הפרק, שהוא חיבור היד והזרוע, וכמו שביאר המחבר בסמוך, ובנטילת ידים של שחרית סגי כשנטל עד סוף קשרי אצבעותיו... וצריך לומר, הא דכתב הרמב"ם דבעינן נטילה עד סוף היד, היינו דוקא לכתחלה, אבל בדיעבד, בשכבר נטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו סגי, ואין צריך לחזור וליטול בשביל זה, ועל כן בשכבר נטל ידיו אין צריך לחזור וליטול בשביל פס יד שלא נטל בשחר. ויש ללמוד מזה לדעת הרמב"ם דאם אירע שלא נטל ידיו בשחרית ונטל ידיו לדוכן ולא נטל אלא רק עד סוף קשרי אצבעותיו דיוצא בדיעבד

בעולת תמיד מבאר שבדיעבד הכהן אינו נדרש לחזור וליטול ידיו אם נטלן עד קשרי אצבעותיו. מחצית השקל אומר שאכן יותר נכון לחזור וליטול אם נטל עד קשרי אצבעותיו בלבד. השו"ע פוסק שאין צורך מפני שבדרך כלל נוטלים עד הפרק בכל נטילה:

מחצית השקל על שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח ס"ק ט

אפשר לומר, אף דאין צריך שחרית כי אם עד סוף קשרי אצבעות, מכל מקום נוהגים ליטול עד הפרק

וכך גם פוסק הדגול מרבבה (הלא הוא הנודע ביהודה):

דגול מרבבה אורח חיים סימן קכח על מגן אברהם ס"ק ט

לי נראה דאף אם נטל שחרית [ובירך על נטילת ידים מכל מקום אם לא נטל בשחרית רק עד חבור האצבעות לכף היד, עיין לקמן סוף סימן קס"א, צריך לברך שנית על נטילה לדוכן שצריך ליטול עד פרק הזרוע, ולכן יזהר כל כהן שיטול שחרית עד פרק הזרוע:

למעשה, השו"ע פוסק כבעלי התוספות, שיטלו ידיהם שנית, ומאידך חושש לשיטת הרמב"ם, שאין לברך שנית:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף ו

אף על פי שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק, שהוא חבור היד והזרוע; והלוי יוצק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי ידיו. ולא נהגו הלויים ליטול ידיהם תחלה, רק סמכו על נטילתן שחרית

סעיף ז

אם נטל הכהן ידיו שחרית וברך על נטילת ידיים, לא יחזור לברך כשנטל ידיו לנשיאת כפים.

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף קטן ט

אפשר דכוונתו דוקא כשידיו נקיות, שלא נגע במקום מטונף אין צריך לברך שנית, אבל אם נגע במקום מטונף צריך לברך

כלומר, מכיוון שגם הרמב"ם מודה שפטור מנטילה רק אם שמר על נקיון ידיו, במידה ולא שמר אין הצדקה שלא לברך. ברם, המגן אברהם חושש מפסיקה כך למעשה:

אבל מה אעשה שלא נהגו כן

לסיכום הדיון על נטילת ידיים:

רבי יהושע בן לוי לומד מהפסוק "שאו ידיכם קודש וברכו את ה'" שעל הכהנים ליטול ידיים לפני ברכת כהנים. האם נטילת ידיים זו דומה לנטילת ידיים של שחר ולפני אכילה וכדו', או לקידוש ידיי מורגליים הנעשית במקדש? הרמב"ם אומר שכהנים צריכים ליטול ידיהם לברכת כהנים "כדרך שמקדשים לעבודה". עיון ברמב"ם מעלה שאין הבדל בפעולת נטילת הידיים של הכהן ועבור אכילת לחם. מדוע אם כן משווה את הנטילה הזו לקידוש הידיים לעבודה? ככל הנראה מבין שנטילת ידיים לברכת כהנים היא כקידוש ידיים לעבודה. הארחות חיים מציע לקדש גם את רגלי הכהנים. אמנם גם הוא אומר שלא נהוג כך, אך עצם הרעיון ודאי מבוסס על ההשוואה לקידוש ידיים ורגליים למקדש.

רש"י מביא מסורה שאם נטל ידיו בבוקר, אינו צריך ליטול שנית (בבית יוסף מסורה זו מובאת בשם רבי אברהם בן הרמב"ם). ברם, בפירושו רש"י עצמו מפורש שיש ליטול ידיים לברכה ממש. יתכן ואלו שני הצדדים – ממסורה זו משמע שאין מצווה מיוחדת ליטול ידיים לפני ברכת כהנים. יש רק להקפיד על נקיות לפני קיום מצווה. אם יש צורך ליטול ידיים במיוחד, כשיטת

¹ הרב שמואל מקרקא (ה'ת-ה'ת"ס). ספרו היווה הבסיס לספר "מגן אברהם". רבים רבים מדברי המגן אברהם נאמרים כתגובה לדבריו, פעמים מפורשות ופעמים ברמז.

רש"י ותוספות, משמע שזהו כקידוש ידיים ורגליים לעבודה. המגן אברהם מבין שגם הרמב"ם סובר כך, שהרי מקיש את נטילת ידיים לברכת כהנים לקידוש הידיים במקדש. הבית יוסף פורך את הקשר הזה. הוא אומר שגם אם נטילת ידי הכהנים לברכת כהנים היא כקידוש ידיים ורגליים למקדש, אין ראייה שיש חובה לעשות זאת יותר מפעם אחת!

יש לציין שהרמב"ם אומר שנטילת ידיים וקידוש ידיים, שתיהן נעשות עד הפרק. הפרי מגדים מעיר שאנו איננו פוסקים כך. אנו פוסקים שנטילת ידיים לעבודה היא עד הפרק, ואילו מעיקר הדין להעביר רוח רעה דיינו בנטילה עד קשרי האצבעות! העולת תמיד אומר שבאמת אין הבדל ביניהם, גם לשיטתנו. כמובן שהכהנים תמיד נטלו את ידיהם עד הפרק, אך בדיעבד יצאו ידי חובה בנטילת ידיים עד קשרי האצבעות. הנודע ביהודה אומר שאם הכהן אכן נטל ידיו שחרית עד קשרי האצבעות, לפני ברכת כהנים ייטול ידיו עד הפרק ויברך. השו"ע פוסק שהכהנים יטלו ידיהם שנית, אך לא יברכו. המגן אברהם אומר שעקרונות אם ידיהם נגעו במקום המחייב נטילה חדשה, אמורים לברך, אך לא נהגו כך.

שכרות, בעל מום, ונשיאת כפיים בצומות

ויקרא פרק י, ט

יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמתו חקת עולם לדרתיכם: התורה אוסרת על הכהנים לעבוד את עבודת הקודש במקדש במצב של שכרות.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה עג

המצוה הע"ג היא שהזהירנו מהכנס למקדש או להורות בדבר מדיני התורה בהיותנו שכורים והוא אמרו יתעלה (שמיני י) יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ולהורות את בני ישראל

האם הלכה זו מתייחסת גם לברכת כהנים?

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד ב

שכור אסור בנשיאת כפיים, מנהגי מילי? אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר? לומר: מה נזיר אסור ביין - אף כהן מברך אסור ביין. מתקיף לה אבוה דרבי זירא, ואמרי לה אושעיא בר זבדא: אי מה נזיר אסור בחרצן, אף כהן מברך אסור בחרצן? אמר רבי יצחק: אמר קרא "לשרתו ולברך בשמו", מה משרת מותר בחרצן, אף כהן מברך מותר בחרצן. אי מה משרת בעל מום לא, אף כהן מברך בעל מום לא! - הא איתקש לנזיר. - ומאי חזית דמקשת לקולא, אקיש לחומרא! - אסמכתא נינהו מדרבנן, ולקולא

הגמרא אומרת שברכת כהנים מקבילה, מצד אחד, לנזיר, ומצד שני ל"שירות", לעבודת המקדש. מעניין הוא שעל אף שמדובר במצווה המיוחדת לכהנים, ועל אף שיישומה בכתובים מופיע בהקשר ברור של עבודת המשכן (במסגרת היום השמיני של חנוכת המשכן, בסיום העבודה), וחרף ההיקש בין העבודה והברכה ("לשרתו ולברך בשמו"), הגמרא מקבילה בינה ובין העבודה, ובינה ובין הנזיר, בשווה. לכאורה משתמע שברכת כהנים איננה עבודה כלל. גם הרמב"ם מבאר שאין לכהן ששתה לשאת כפיו מפני ההיקש לעבודה, ולא מפני שהברכה עצמה היא עבודה:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפיים פרק טו הלכה ד

היין כיצד? מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו לפי שהוקשה ברכה לעבודה הרמב"ם אינו מזכיר את ההיקש לנזירות. גם מלשון רש"י משמע כך:

רש"י מסכת תענית דף כו עמוד ב

כהן שתוי יין אסור לישא את כפיו, שנאמר יין ושכר אל תשת בבואכם וגוי' (ויקרא י) ונשיאת כפיים מעין עבודה

לחם משנה הלכות תפילה ונשיאת כפיים פרק טו הלכה ד

סובר רבינו ז"ל כדמשני שם דבגמרא אמר קרא "לשרתו ולברך בשמו", כולה דרשה מפקינן מיניה, וסמיכות הפרשה לא אתי אלא לבעל מום כדאמר שם

הלחם משנה מסביר שלפי הרמב"ם ברכת כהנים הוקשה לנזיר רק לעניין היתר בעל מום לשאת את כפיו.

שפת אמת מסכת תענית דף כו עמוד ב

יש לתמוה בסוגיא זו, כיון שהביאו היקשא ד'לשרתו ולברך בשמו', למה להו תו ללמוד מנזיר, בפרט למאי דמסיק הגמרא דאסמכתא הוא, ומשמע דמן התורה אין איסור לשיכור לברך כלל, והלא לכמה דברים מקשינן ברכה לשירות ... באמת הרמב"ם בה' תפלה (פטי"ו ה"ד) כתב סתם דהוקש לשירות ומשמע דמדאורייתא היא ... ומצאתי בס' פתח עינים שהראב"ד גורס בגמרא "אלא אמר קרא לשרתו כו", וחזר הש"ס מילפותא דנזיר, ע"ש שהאריך גם כן לפרש "אסמכתא בעלמא" פירוש: הלימוד דנזיר, אבל ההיקש לאסור שיכור מדאורייתא הוא, וצריך עיון

השפת אמת מבאר שאכן הרמב"ם והראב"ד דוחים את ההיקש לנזיר כליל (לפחות מדאורייתא). המשמעות היא שברכת כהנים דומה ומקבילה ל"שירות", לפחות לעניין שכרות. נרחיב עוד בעניין זה ביחידה הבאה, שתפתח בדיון על כהן בעל מום.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף לח

שתה רביעית יין בבת אחת, לא ישא את כפיו; שתאן בשני פעמים, או שנתן לתוכו מעט מים, מותר; ואם שתה יותר מרביעית, אף על פי שהוא מזוג ואפילו שתאו בכמה פעמים, לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו

❖ הרחבות – שכרות ממשקאות אחרים

נשיאת כפיים בתעניות ציבור

הגמרא דנה באלו מתפילות התעניות מברכים הכהנים את ברכתם:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד ב

תניא: שחרית ומוסף, מנחה ונעילה, כולן יש בהן נשיאת כפים, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר: שחרית ומוסף - יש בהן נשיאת כפים, מנחה ונעילה - אין בהן נשיאת כפים. רבי יוסי אומר: נעילה יש בה נשיאת כפים, מנחה - אין בה נשיאת כפים. במאי קמיפלגי? רבי מאיר סבר: כל יומא טעמא מאי לא פרשי כהני ידיהו במנחתא - משום שכרות, האידנא ליכא שכרות. רבי יהודה סבר: שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות - לא גזרו בהו רבנן, מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות - גזרו בהו רבנן. רבי יוסי סבר: מנחה דאיתה בכל יומא - גזרו בה רבנן, נעילה דליתה בכל יומא - לא גזרו בה רבנן. אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי מאיר. ורבי יוחנן אמר: נהגו העם כרבי מאיר. ורבא אמר: מנהג כרבי מאיר ... ורב נחמן אמר: הלכה כרבי יוסי. והלכה כרבי יוסי. והאידנא מאי טעמא פרשי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא? - כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי - כתפילת נעילה דמיא.

לפי רבי מאיר – ברכת כהנים נוהגת בכל התפילות, מכיוון שאין חשש שכרות בצום.

לפי רבי יהודה – בשחרית ומוסף בלבד, מפני שככלל לא נושאים כפיים בצהריים, מפני חשש שכרות.

רבי יוסי מסכים עקרונית עם רבי יהודה שיש לגזור על מנחה, אך מכיוון שתפילת נעילה קיימת בצומות² בלבד, הרי שלעולם לא יוצר מצב שיתפללו תפילת נעילה בשכרות, ולכן אין טעם לגזור לא לשאת כפיים בתפילה זו. הגמרא פוסקת הלכה כרבי יוסי, שהכהנים ישאו כפיהם בנעילה אך לא במנחה. הגמרא ממשיכה ושואלת – אם כך, מדוע אצלנו מקובל שהכהנים נושאים כפיהם במנחה? תשובתה: מכיוון שרגילים להתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה, דינה כדין תפילת הנעילה.

יש להעיר ולדון על מספר נקודות העולות מגמרא זו:

א. בפשטות הגמרא, הפסיקה היא כרבי יוסי, אך המנהג הוא לשאת כפיים גם במנחה. משמע שמסקנת

הגמרא המדויקת יותר היא הכתוב קודם לכן – המנהג כרבי מאיר, על אף שהלכה כרבי יוסי.

ב. הגמרא אומרת שמכיוון שמתפללים מנחה סמוך לשקיעה, היא דומה לתפילת נעילה. על כך יש לשאול

שתי שאלות. הראשונה: בימים בהם מתפללים תפילת נעילה, אין אפשרות להסמיך את תפילת המנחה

לשקיעה. האם בימים אלה כהנים נושאים כפיים במנחה?

לחידוד השאלה: האם הכוונה היא – המנחה מאוחרת ביום, לכן נושאים בה כפיים, כמו נעילה, ולפיכך ביום

בו מתפללים מנחה ונעילה, הכהנים ישאו כפיהם בשתי התפילות, או, לחילופין – התפילה האחרונה שבתענית

דומה לנעילה, לכן נושאים בה כפיים, תהא זו מנחה או נעילה, אך לא שתיהן?

ג. האם הכהנים נושאים כפיים במנחה בתענית ציבור שאיננה סמוכה לשקיעה ("מנחה גדולה". עיין ביחידה

5)? שאלה זו בוחנת את רמת הדיון של המשפט "כיוון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי". האם הכוונה

היא – במידה והתפילה מתקיימת סמוך לשקיעת החמה, מותר לפרוש, או שהכוונה היא – מכיוון שהיו

רגילים להתפלל מנחה סמוך לשקיעה, ישנה תקנה כללית לשאת כפיים במנחה של התענית. כלומר

² אנו רגילים להתפלל נעילה ביום הכיפורים בלבד. בזמן שגזרו תעניות על הגשמים הוסיפו ביום התענית תפילת נעילה.

– האם זהו השיקול שהוביל לשינוי ההלכה, ומעתה הלכה בפועל כרבי מאיר, או שהכוונה היא שהלכה עדיין כרבי יוסי, והגמרא מסבירה תחת אלו תנאים מותר לנהוג כרבי מאיר?
יש לציין שבמידה ונענה על שאלה ב' או ג' באופן שלילי, הרי שתמצא תשובה לשאלה א'. נבאר: אם נאמר שבימים בהם מתפללים נעילה אין נושאים כפיים במנחה (שאלה ב), הרי שהלכה כרבי יוסי, שהכהנים נושאים כפיהם רק בנעילה, והחידוש הוא שישאו כפיהם גם בתפילה המקבילה – מנחה ביום בו לא מתקיימת תפילת נעילה.

במידה ונכריע שהכהנים אינם נושאים כפיהם אלא במנחה הסמוכה לשקיעה (שאלה ג), הרי שהלכה כרבי יוסי, שאין לכהנים לשאת כפיהם אלא בתפילת נעילה והדומה לה – תפילת מנחה.
לפי כל אחת מהאפשרויות הללו (בנפרד), יהיה מובן יותר מדוע נקבעה הלכה עקרונית כרבי יוסי, למרות שהגמרא אומרת שנהוג לשאת כפיים גם במנחה של התענית. לפי האפשרויות הללו, אין בהתנהלות זו סתירה לפסיקה כרבי יוסי.

אין תלות בין שתי השאלות. בהחלט יתכן שנושאים כפיים במנחה בימים בהם אין תפילת נעילה, בלבד, מפני שזו התפילה האחרונה ביום, הרי שהיא דומה לנעילה, בין אם מתפללים אותה בתחילת או סוף הצהריים. לחילופין, ניתן להציע שנושאים כפיים במנחה הסמוכה לשקיעה בלבד, כלומר – מנחה שמתפללים בשעתיים האחרונות של היום, בין אם מתפללים אחריה נעילה ובין אם לאו.
מכיוון שהנקודה מעט מורכבת, נחדד אותה:

רבי יוסי אומר שהכהנים אינם נושאים כפיהם במנחה. רבי מאיר אומר שכן.
ההלכה נפסקה כרבי יוסי, ומצד שני נאמר שנהוג שהכהנים ישאו כפיהם במנחה.
לכאורה אפשר להציע שלוש אפשרויות בכדי להבין את המשפט האחרון –
א. למרות שההלכה נפסקה כרבי יוסי, בפועל נהגו ישראל כרבי מאיר.
ב. הלכה כרבי יוסי, נושאים כפיים רק בנעילה והדומה לה, כלומר, התפילה האחרונה ביום.
ג. הלכה כרבי יוסי, נושאים כפיים רק בנעילה והדומה לה, כלומר, בתפילה שמתפללים בסוף היום (לא בהכרח האחרונה).

אפשרות ב שוללת את נשיאת הכפיים במנחה ביום בו ישנה תפילת נעילה.
אפשרות ג שוללת את נשיאת הכפיים במנחה גדולה.

במידה ונשלול את אפשרויות ב ו-ג, הרי שבהכרח נסיק א (שהרי למעשה המשמעות תהיה שתמיד נושאים כפיים במנחה. אם כך בפועל נוהגים כרבי מאיר). אם נקבל את ב או את ג, הרי שתהיה משמעות לפסיקה כרבי יוסי (דיינו שבמצבים מסוימים לא נושאים כפיים במנחה כדי להסביר מאיזו בחינה הלכה כרבי יוסי, ולא כרבי מאיר). מצד שני, אין מניעה עקרונית לקבל את שתיהן (ואזי נשיאת כפיים של הכהנים תעשה בתפילת מנחה קטנה שאין אחריה תפילת נעילה בלבד).

תוספות מסכת תענית דף כו עמוד ב

לכך לא נהגו העם לומר נשיאת כפים במנחה ביום הכפורים לפי שמתפללין מנחה בעוד היום גדול אבל במנחה בשאר תעניות יש נשיאת כפים אבל מכל מקום בנעילה ביום הכפורים יש נשיאת כפים

מלשון בעלי התוספות משמע שהסיבה שהכהנים נושאים כפיהם בנעילת יום הכיפורים ולא במנחה היא מפני שהיו רגילים להתפלל מנחה "בעוד היום גדול". לכאורה משמע מכאן תשובות לשתי השאלות: לגבי שאלה ב, לכאורה משמע שאילו היו מתפללים מנחה מאוחר יותר, היו קובעים ברכת כהנים גם ביום הכיפורים, למרות שמתפללים תפילת נעילה אחריה. מצד שני, לגבי שאלה ג, התשובה הפוכה. כל תפילת מנחה שמתפללים "מבעוד יום", אין נושאים בה כפיים.

גם המהר"י וייל אומר שאין לשאת כפיים במנחה גדולה:

דינין והלכות למהר"י וייל סימן מא

בערפורט מנהג שבראש חודש ניסן אומרים סליחות ומתענין ... הנהגתי שלא לומר "אלהינו ואלהי אבותינו ברכינו בברכה" במנחה, דכיוון דאינו סמוך ללילה, אינו ראוי לנשיאת כפיים, דאתי למטעי אטו מנחה דכולי יומי, ואינו דומה לשאר תעניות דמתפללין מנחה סמוך ללילה ולא אתי למטעי

הריטב"א מביא מחלוקת בעניין. הגאונים עונים על שאלה ב, ופוסקים שאין נושאים כפיים ביום שיש בו נעילה. הריטב"א מוכיח את הדברים מתוך הערה א:

חידושי הריטב"א מסכת תענית דף כו עמוד ב

דעת הגאונים ז"ל דהני מילי בשאין שם תפלת נעילה, אבל כשיש שם תפלת נעילה אין נשיאות כפים במנחה אלא בנעילה כרבי יוסי, ונראין דבריהם שאם אתה אומר שבכל התעניות היו נושאים את כפיהם במנחה, ואף כשיש בו נעילה, נמצינו שעושים כדברי רבי מאיר, ולמה פסקו הלכה כרבי יוסי?

הריטב"א דוחה את הראיה – אין הכרח לענות על שאלה ב בשלילה כדי לדחות את הערה א. לחילופין, אפשר לענות בשלילה על שאלה ג:

אבל בזו אינה ראייה, שיש לומר שפסקו כן ליום הכפורים שמתפללין תפלת המנחה בעוד היום גדול, ולמקום שעושין בו תפלת מנחה בעוד היום בתעניות של צבור שאין עושין בו נשיאות כפים

במקום ראייה זו, הריטב"א מסביר שהגאונים צודקים, מכיוון שדבריהם מתאימים יותר לדברי הגמרא:

אלא מפני שאין שם תפלת נעילה, ורואים לזו שהיא בעונתה, ונראה להם כאילו היא עולה במקומה, שאילו היו מתפללין אחריה נעילה היאך נראה להם תפלת נעילה, ועוד כיון שהיו מתפללין תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה, שהיא עונת נעילה, אילו באים להתפלל אחריה נעילה יצטרכו להתפלל אותה בלילה שאינו זמנה כמו שביארנו למעלה, אלא ודאי שלא שאלו ולא השיבו בכאן אלא על תענית שאין בו נעילה

הריטב"א ממשיך ומסביר שאכן יש להסביר את מהלך הגמרא כפי שהצענו – אמוראים חשבו שנוהגים כרבי מאיר, אך עיון נוסף העלה שבעצם פסקו כרבי יוסי, וגם רבי יוסי מסכים שהכהנים נושאים כפיהם בתפילה הדומה לתפילת נעילה:

וכשאמרו חכמים מעיקרא בגמרא "נהגו העם כרבי מאיר", היינו לפי מה שהיו נוהגין לישא כפים במנחה זו, והיו סבורים שאין רבי יוסי מודה בשום תפלת המנחה, ולפיכך כשפסקו עכשו כרבי יוסי הוקשה לנו היאך נהגו לישא כפים במנחה, והשיבו דבכי הא מודה רבי יוסי ומנהגא כרבי יוסי הוא ולא כר"מ, דאילו לר"מ אפי' בתענית שהיה בו נעילה היו נושאים את כפיהם [במנחה]

נסכם מה שהעלנו עד כה:

בעלי התוספות אינם שוללים את נשיאת הכפיים במנחה שיש אחריה תפילת נעילה, אלא בתפילת מנחה בעוד היום גדול (כלומר, כהצעה ג).

הגאונים והריטב"א אומרים שבתענית שיש אחריה נעילה אין נושאים כפיים.

ברם, באמצע דבריו הריטב"א אומר שאם יתפללו מנחה בעונת נעילה, נמצא מתפללים נעילה אחרי השקיעה. האם ניתן לדייק מדבריו שאין לשאת כפיים במנחה גדולה? לא בהכרח. כפי שהסברנו לעיל, יתכן והריטב"א חחר כאן למקור התקנה. כלומר: כאשר הוחלט שהכהנים ישאו כפיהם במנחה, הטעם לכך היה שהיו רגילים להתפלל מנחה באופן של נעילה. ממילא היא תוקנה בימים בהם היו רגילים להתפלל מנחה בעת נעילה, ואילו בתעניות בהם מתפללים נעילה, לא תיקנו להתפלל מנחה. אחרי שכבר תוקנה התקנה, בהחלט יתכן שהכהנים ימשיכו לשאת את כפיהם גם במנחה גדולה, בתעניות בהם תיקנו לשאת כפיים במנחה (כפי שהסברנו, יתכן כאן פער בין טעם התקנה, והאופן בו התקנה מתיישמת. תיקנו שבימים בהם רגילים להתפלל מנחה בשעת נעילה ישאו כפיהם, בין אם מתפללים מנחה בשעה זו ובין אם לאו) [נראה שכך החזון איש, המובא בהמשך, מתרץ את לשון הריטב"א לפי אפשרות זו].

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יז הלכה א

בשחרית במוסף ובנעילה הכהנים נושאים את כפיהם, אבל במנחה אין נשיאת כפים, מפני שבמנחה כבר סעדו כל העם ושמא שתו הכהנים יין ושכור אסור בנשיאת כפים, ואפילו ביום תענית אין נושאים כפיהן במנחה גזרה מנחת תענית מפני מנחת כל יום.

הלכה ב

במה דברים אמורים? בתעניות שמתפללין בו מנחה ונעילה, כגון צום כפור ותענית צבור, אבל תענית שאין בו נעילה, כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז, הואיל ותפלת מנחה שלהם סמוך לשקיעת החמה הרי נראית כנעילה, ואינה מתחלפת במנחה של כל יום, ולפיכך יש בה נשיאת כפים, וכהן שעבר ועלה לדוכן במנחה של יום הכפורים הואיל והדבר ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שלא יאמרו פסול היה לפיכך הורידוהו

השו"ע דומה מאוד לרמב"ם:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכט סעיף א

אין נשיאת כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה, ביום שיש בו נעילה כמו ביום הכיפורים, אבל לא במנחה, משום דשכיחא שכרות באותה שעה, שמא יהא הכהן שכור; וגזרו במנחה של תענית, אטו מנחת שאר ימים; אבל בתענית שאין בו נעילה, הואיל ותפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר ימים, הלכך יש בה נשיאת כפים

סעיף ב

כהן שעבר ועלה לדוכן בי"ה במנחה, כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות, הרי זה נושא את כפיו ואין מורידין אותו, מפני החשד, שלא יאמרו: פסול הוא ולכך הורידוהו. הגה: ולכן אומרים במנחה ביום כפורים: אלהינו ואלהי אבותינו, אף על גב דאין ראוי לנשיאת כפים, מ"מ הואיל ואם עלה לא ירד מיקרי קצת ראוי, וכן נוהגין במדינות אלו אף על פי שיש חולקים.

הרמב"ם מקבל את דברי הגאונים, שאין נושאים כפיים במנחה ביום שיש בו נעילה. ביחס לשאלה ג, האם לשאת כפיים במנחה גדולה, יש מקום להתלבט בהלכה ב. מצד אחד, הרמב"ם כותב שנושאים כפיים מהסיבה הזאת, יתכן וכוונתו היא – רק אם הטעם מתקיים. מצד שני, יתכן והרמב"ם מסביר מהו ההבדל בין תענית שיש בה נעילה ותענית שאין בה נעילה. לכאורה אילו היה הרמב"ם רוצה לומר שאין לשאת כפיים במנחה גדולה בתענית, היה לו לכתוב "בתענית שאין בה נעילה ומתפללים מנחה בשעת נעילה", וכדו'. משלא סיג, לכאורה משמע שהכהנים נושאים כפיהם במנחה של כל תענית שאין בה נעילה, בין אם מתפללים אותה מוקדם או מאוחר.

החזון איש נוטה שישאו כפיים במנחה גדולה של התענית:

חזון איש אורח חיים סימן כ

אפשר דכיוון דבזמן חתימת התלמוד קבעו דפרשי ידיהו במנחתא דתעניתא, אין לנו לשנות מנהגן אף אם מתפללין מנחה בעוד היום גדול, שאנו נגריים אחר מנהג רבותינו בנשיאת כפיים במנחה דתעניתא, אף שאין אצלנו הטעם שהיה בזמנם, ואפשר דלא הוקבע הדבר אלא במתפלל סמוך לשקיעת החמה. ואם תמצי לומר דלא הוקבע אלא במתפלל סמוך לשקיעת החמה ... וכן נראה, דלאו בזמן תליא, ... אלא נשיאת כפיים דמנחה הוא האחרון, סמוך לשקיעת החמה, והוי נשיאת כפיים זה במקום נשיאת כפיים דנעילה, ואף אם מתפללין מנחה גדולה הדין כן, שהרי הכל יודעים שאין נעילה אחרי כן, והוי מנחה במקום נעילה. וכן משמע מלשון הרמב"ם הטור והשו"ע, שלא כתבו הדבר בתנאי שאם מתפללין מפלג המנחה ולמעלה, אלא סתמו הדבר, משמע דלעולם נושאים כפיים במנחה דתעניתא ... וכיוון שאם עלה לא ירד, כמו שכתב הרמב"ם, ואין כאן רק ספק אם יש בזה משום גזירת חכמים דלא יעלה, אפשר דבספק יעלה, וצ"ע

פשט הסוגיה והרמב"ם נשמע לחזון איש נוטה שישאו כפיים במנחה גדולה של התענית, ומכיוון שגם אם אין זו הכוונה, פסק הרמב"ם שאם יעלו לא ירדו, אין רע בכך שהכהנים יעלו לברך מחמת הספק, ולא ירדו. יש כאן נקודה עיונית שעשויה לבלבל, ולכן נשוב ונחדד אותה בעזרת לשונו של הקהלות יעקב:

קהלות יעקב ברכות סימן כט

אף על פי שהטעם שהורו לעשות נשיאת כפיים במנחה דתעניתא הוא משום דפרשי סמוך לשקיעת החמה, מכל מקום כשהורו לישא כפיים לא עשו תנאי, שבאם ישתנה המנהג, ויתנהגו להתפלל בעוד היום גדול לא יהא נושא כפיו. רק הורו בסתמא, שהכהנים ישאו כפיים במנחה ... מכל מקום, התקנה הייתה סתמא, שיש לישא כפיים במנחה, רק הגמרא מבארת הטעם דמילתא כפי שאמרוהו בבית המדרש, אבל לא שההוראה למעשה הייתה בתנאי שיהיה סמוך לשקיעה

כאשר הגמרא מספקת טעם לתקנה, או להכרעה, ואנו רואים שטעם זה לא בהכרח יתקיים בכל מצב, יש לבחון אם כוונת הגמרא היא שהתקנה או ההכרעה תלויים בהתקיימות הטעם, או שמא הגמרא רק מבארת מדוע הוכרע כך, אך ההכרעה תשאר בתוקפה גם אם המציאות תשתנה. בנידון דידן – הגמרא מסבירה מדוע נשיאת כפיים במנחה איננה סותרת את העיקרון של רבי יוסי. כפי שמסבירים הגאונים, הכוונה היא שרבי יוסי מודה שאין בעיה לשאת כפיים במנחה שאין בה נעילה, מכיוון שרגילים להתפלל אותה בסוף היום. האם דבריו מותנים בכך שיתפללו בסוף היום, או שזהו רק הסבר מדוע הוא מודה? זו התלבטותם של החזון איש והקהלות יעקב.

מעידים שבבית מדרשו של החזון איש נהוג כך:

פסקי תשובות אורח חיים סימן קכט אות א

ידוע שכך נהגו למעשה בבית מדרשו (של החזו"א) שהתפללו מנחה גדולה אף בתעניות, ועלו הכהנים לדוכן, וכן נוהגים אחריו בעוד מקומות

מנגד, הלבוש מכריע שמשמעות הפסיקה כרבי יוסי היא שלא נושאים כפיים במנחה גדולה, או במנחה ביום שיש בו תפילת נעילה:

לבוש אורח חיים סימן קכט סעיף א

גזרו מנחה של תענית אטו מנחה של שאר ימים. והני מילי בתענית שיש בו נעילה, כמו ביום כיפור, ותענית ציבור שהמנחה היא בעוד היום גדול, ואתי לאיחלופי במנחה דשאר יומי וכן במחצית השקל, לאור דברי המהר"י וייל שהובאו לעיל:

מחצית השקל אורח חיים סימן קכט ס"ק א

אפילו מנחה גדולה, אף על גב דליכא למיחש לשכרות, מכל מקום כיון דאין מתפללים סמוך לשקיעה אתי לאחלופי במנחה של שאר ימים, וכמו שכתוב אחר זה. וכיון דאין ראוי לנשיאת כפים, אין אומרים אלקינו ואלקי אבותינו בברכה בברכה

פוסקים רבים מכריעים כך:

שו"ת אור לציון חלק ב פרק ח - הלכות נשיאת כפים אות יב

אם מתפללים מנחה קודם פלג המנחה אין הכהנים נושאים כפיהם, ואף לא אומר השליח ציבור אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו', ומכל מקום אם כבר עלו הכהנים לדוכן, לא ירדו, וישאו את כפיהם, ואם מתפללים לאחר פלג המנחה יכולים לישא כפיהם. ומכל מקום טוב להתפלל מנחה באופן שתהא ברכת הכהנים תוך חצי שעה לפני השקיעה וכך הכריעו שבט הלוי (חלק ח סימן כג אות ד) והגרש"ז (הליכות שלמה, תפילה, פרק י הערה כא).

רבנות – שו"ע סימן קכח

לסיכום:

ברכת כהנים במקדש ומחוץ לו

בספר במדבר מצווים הכהנים לברך את העם בברכת כהנים. בספר ויקרא, בסוף "היום השמיני" של ימי המילואים אהרן נושא את כפיו ומברך את העם. יש מקום להבין שברכת כהנים היא מצווה הנעשית במקדש, לכאורה בסיום עבודת הכהנים, כמו שעשה אהרן הכהן.

במדרש ההלכה שם - בספרי דורשים שהכהנים מברכים את ברכת כהנים במקדש וגם מחוץ לו, עם מספר הבדלים. יש מקום להבין שברכת הכהנים המרכזית היא הברכה במקדש, ואילו בגבולין זו ברכה משנית, אך יתכן שמעלת הברכות שווה. וכך כותב הראב"ד.

הרמב"ם ודאי לא הבין שההיררכיה היא כך. הוא מפרט את ברכת כהנים בהלכות תפילה (הנעשית בגבולין), ובהלכות תמידין ומוספין (המפרטים את עבודת המקדש) מפנה חזרה להלכות תפילה. אם הרמב"ם סובר שישנה היררכיה, הרי שהברכה המרכזית היא בגבולין (כאמור, יתכן ומפרט את פרטי המצווה במקום הראשון בו עוסק במצווה, ולאחר מכן מפנה חזרה למקום בו כבר פירט, אך אין היררכיה ביניהם).

המור וקציעה מחדש שברכת כהנים במקדש היא מן התורה, ואילו בגבולין חיובה מדרבנן. רוב הפוסקים חולקים על דבריו – כאמור, הרמב"ם ודאי שאינו סובר כך, וגם אם נדייק מן הספרי שהברכה המרכזית היא במקדש, עדיין משמע שהברכה בגבולין היא קיום מצוות עשה מן התורה.

נשיאת כפיים בחו"ל

כיצד התפתח המנהג המבטל את נשיאת הכפיים בחוץ לארץ?

המהרי"ל מביא לכך מספר סיבות:

- א. הכהנים נהגו לטבול מקריים לפני ברכת כהנים, והנהגה זו איננה תמיד אפשרית.
- ב. לא רצו לעכב את הציבור מיציאה לעבודה או לימוד תורה.
- ג. ברכת כהנים אמורה לחול על ישראל בלבד, ואין תמיד אפשרות למנוע שהות של אינם יהודים בזמן הברכה.

הפוסקים מוסיפים לכך שלפי הראב"ד ברכת כהנים המרכזית היא ברכת כהנים במקדש. לכן קל יותר לוותר על ברכת כהנים שלא במקדש משיקולים שכאלה (ראו על כך עוד בהרחבות). הרמ"א מסביר שלא נושאים כפיים בחו"ל מפני שאין שם שמחה. הרעיון הזה מופיע במרדכי לגבי כהן רווק, שאינו יכול לשאת כפיו מפני שאינו שרוי בשמחה. הרשב"א חולק עליו ואומר שוודאי שגם כהנים רווקים נושאים את כפיהם. אך הרמ"א אומר שאמנם רווק נושא את כפיו, אך בחוץ לארץ לא, מפני שאין שם שמחה. יש לציין שדעתו של השו"ע לא הייתה נוחה מביטול מצוות ברכת כהנים בגלל טעמים שכאלה. פוסקים רבים ניסו לשנות את המנהג, אך דרכם לא צלחה. הרב שטרנבוך אומר שמי שנמצא בחוץ לארץ יכול לבקש מכהנים הנמצאים בארץ ישראל להתכוון בברכתם לברך גם אותו. ביחידה הבאה נעסוק בבסיס הרעיון זה.

האם ברכת כהנים היא עבודת המקדש?

בירושלמי מובא היקש המשווה בין ברכת כהנים לבין העבודה במקדש. יש מקום לבחון אם כוונת הלימוד היא ללמוד שהלכות מסוימות של עבודת מקדש תקפות ביחס לברכת כהנים, או לומר שבמהותה, ברכת כהנים היא עבודת מקדש (גם אם היא נעשית מחוץ למקדש).

(יש מקום לומר שזה קצת תלוי במחלוקת איזו ברכת כהנים היא המרכזית, ויש לפלפל).

נבחן מספר מאפיינים של עבודת המקדש שקיימים בברכת כהנים.

נטילת ידיים

רבי יהושע בן לוי לומד מהפסוק "שאו ידיכם קודש וברכו את ה'" שעל הכהנים ליטול ידיים לפני ברכת כהנים. האם נטילת ידיים זו דומה לנטילת ידיים של שחר ולפני אכילה וכדו', או לקידוש ידיים ורגליים הנעשית במקדש? הרמב"ם אומר שכהנים צריכים ליטול ידיהם לברכת כהנים "כדרך שמקדשים לעבודה". עיון ברמב"ם מעלה שאין הבדל בפעולת נטילת הידיים של הכהן ועבור אכילת לחם. מדוע, אם כן, משווה את הנטילה הזו לקידוש הידיים לעבודה? ככל הנראה הרמב"ם סובר שנטילת ידיים לברכת כהנים היא כקידוש ידיים לעבודה. הארחות חיים מציע לקדש גם את רגלי הכהנים. אמנם גם הוא אומר שלא נהוג כך, אך עצם הרעיון ודאי מבוסס על ההשוואה לקידוש ידיים ורגליים למקדש.

רש"י מביא מסורה שאם נטל ידיו בבוקר, אינו צריך ליטול שנית (בבית יוסף מסורה זו מובאת בשם רבי אברהם בן הרמב"ם). ברם, בפירוש רש"י עצמו מפורש שיש ליטול ידיים לברכה ממש. יתכן ואלו שני הצדדים – ממסורה זו משמע שאין מצווה מיוחדת ליטול ידיים לפני ברכת כהנים. יש רק להקפיד על נקיות לפני קיום מצווה. אם יש צורך ליטול ידיים במיוחד, כשיטת רש"י ותוספות, משמע שזהו כקידוש ידיים ורגליים לעבודה. המגן אברהם מבין שגם הרמב"ם סובר כך, שהרי מקיש את נטילת ידיים לברכת כהנים לקידוש הידיים במקדש.

הבית יוסף פורך את הקשר הזה. הוא אומר שגם אם נטילת ידי הכהנים לברכת כהנים היא כקידוש ידיים ורגליים למקדש, אין ראייה שיש חובה לעשות זאת יותר מפעם אחת!

יש לציין שהרמב"ם אומר שנטילת ידיים וקידוש ידיים, שתיהן נעשות עד הפרק. הפרי מגדים מעיר שאנו איננו פוסקים כך. אנו פוסקים שנטילת ידיים לעבודה היא עד הפרק, ואילו מעיקר הדין להעביר רוח רעה דיינו בנטילה עד קשרי האצבעות!

העולת תמיד אומר שבאמת אין הבדל ביניהם, גם לשיטתנו. כמובן שהכהנים תמיד נטלו את ידיהם עד הפרק, אך בדיעבד יצאו ידי חובה בנטילת ידיים עד קשרי האצבעות.

הנודע ביהודה אומר שאם הכהן אכן נטל ידיו שחרית עד קשרי האצבעות, לפני ברכת כהנים ייטול ידיו עד הפרק ויברך. השו"ע פוסק שהכהנים יטלו ידיהם שנית, אך לא יברכו. המגן אברהם אומר שעקרונות אלו נגזרו במקום המחייב נטילה חדשה, אמורים לברך, אך לא נהגו כך.

שכרות, בעל מום, ונשיאת כפיים בצומות

הכהנים הצטוו שלא לעשות את עבודות המקדש בשכרות.

האם הלכה זו נאמרה גם על ברכת כהנים?

הגמרא (תענית כו ע"ב) לומדת את איסור נשיאת כפיים בשכרות מהשוואה לנזיר, אך מסיימת שהלימודים הם אסמכתא.

רש"י והרמב"ם מציגים את המקור לאיסור ברכת כהנים בשכרות מהשוואת ברכת כהנים לעבודת המקדש. הלחם משנה מסביר שמסקנת הגמרא היא בהקשר של בעל מום (בו נעסוק בעזרת ה' ביחידה הבאה).

נשיאת כפיים בתעניות ציבור

הגמרא (מסכת תענית דף כו ע"ב) דנה באלו מתפילות התעניות הכהנים נושאים את כפיהם: לפי רבי מאיר – יש ברכת כהנים בכל התפילות, מכיוון שאין חשש שכרות בצום. לפי רבי יהודה – בשחרית ומוסף בלבד, מפני שככלל לא נושאים כפיים בצהריים, מפני חשש שכרות. רבי יוסי מסכים עקרונית עם רבי יהודה שיש לגזור על מנחה, אך מכיוון שתפילת נעילה קיימת בצומות בלבד, הרי שלעולם לא יוצר מצב שיתפללו תפילת נעילה בשכרות, ולכן אין טעם לגזור לא לשאת כפיים בתפילה זו. הגמרא פוסקת הלכה כרבי יוסי, שהכהנים ישאו כפיהם בנעילה, אך לא במנחה. הגמרא ממשיכה ושואלת – אם כך, מדוע אצלנו מקובל שהכהנים נושאים כפיהם במנחה? תשובתה: מכיוון שרגילים להתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה, דינה כדין תפילת הנעילה.

ההלכה נפסקה כרבי יוסי, ומצד שני נאמר שנהוג שהכהנים ישאו כפיהם במנחה.

מהו היחס בין האמירות הללו? לכאורה אפשר להציע שלוש אפשרויות:

- א. למרות שההלכה נפסקה כרבי יוסי, בפועל נהגו ישראל כרבי מאיר.
- ב. הלכה כרבי יוסי, נושאים כפיים רק בנעילה והדומה לה, כלומר, התפילה האחרונה ביום.
- ג. הלכה כרבי יוסי, נושאים כפיים רק בנעילה והדומה לה, כלומר, בתפילה שמתפללים בסוף היום (לא בהכרח האחרונה). אפשרות ב שוללת את נשיאת הכפיים במנחה ביום בו ישנה תפילת נעילה. אפשרות ג שוללת את נשיאת הכפיים במנחה גדולה.

במידה ונשלול את אפשרויות ב ו-ג, הרי שבהכרח נסיק א (שהרי למעשה המשמעות תהיה שתמיד נושאים כפיים במנחה. אם כך בפועל נוהגים כרבי מאיר). אם נקבל את ב או את ג, הרי שתהיה משמעות לפסיקה כרבי יוסי (דיינו שבמצבים מסוימים לא נושאים כפיים במנחה כדי להסביר מאיזו בחינה הלכה כרבי יוסי, ולא כרבי מאיר). מצד שני, אין מניעה עקרונית לקבל את שתיהן (ואזי נשיאת כפיים של הכהנים תעשה בתפילת מנחה קטנה שאין אחריה תפילת נעילה בלבד).

כיצד פוסקים הראשונים?

בעלי התוספות אינם שוללים את נשיאת הכפיים במנחה שיש אחריה תפילת נעילה, אלא בתפילת מנחה בעוד היום גדול (כלומר, כהצעה ג).

הגאונים והריטב"א אומרים שבתענית שיש אחריה נעילה אין נושאים כפיים.

ברם, באמצע דבריו הריטב"א אומר שאם יתפללו מנחה בעונת נעילה, נמצא מתפללים נעילה אחרי השקיעה. האם ניתן לדייק מדבריו שאין לשאת כפיים במנחה גדולה? לא בהכרח. כפי שהסברנו לעיל, יתכן והריטב"א חוזר כאן למקור התקנה. כלומר: כאשר הוחלט שהכהנים ישאו כפיהם במנחה, הטעם לכך היה שהיו רגילים להתפלל מנחה באופן של נעילה. ממילא היא תוקנה בימים בהם היו רגילים להתפלל מנחה בשעת הנעילה, ואילו בתעניות בהם מתפללים נעילה, לא תיקנו להתפלל מנחה. אחרי שכבר תוקנה התקנה, בהחלט יתכן שהכהנים ימשיכו לשאת את כפיהם גם במנחה גדולה, בתעניות בהם תיקנו לשאת כפיים במנחה (כפי שהסברנו, יתכן כאן פער בין טעם התקנה, והאופן בו התקנה מתיישמת. תיקנו שבימים בהם רגילים להתפלל מנחה בשעת נעילה ישאו כפיהם, בין אם מתפללים מנחה בשעה זו ובין אם לאו) [נראה שכך החזון איש, המובא בהמשך, מתרץ את לשון הריטב"א לפי אפשרות זו].

הרמב"ם פוסק שבימים שיש בהם תפילת נעילה לא נושאים כפיים במנחה. בתעניות שאין בהן תפילת נעילה, הואיל והמנחה סמוכה לשקיעה, הרי היא כנעילה, ולכן יש בה נשיאת כפיים. האם הכוונה היא שרק אם מתפללים מנחה סמוך לשקיעה נושאים כפיים, או שכוונתו שלעולם נושאים כפיים במנחה בתענית שאין בה נעילה, והרמב"ם רק מבאר מדוע חילוק זה נוצר? חשוב לחדד – חכמים קבעו לשאת כפיים במנחה של התענית שאין בה נעילה. יש טעם לדבר הזה. האם במקום בו הטעם אינו מתקיים, גם התקנה איננה חלה, או שמא קביעתם של חכמים תקפה בכל מקרה, גם אם הטעם פחות מתאים?

החזון איש נוטה לפסוק שישאו כפיים במנחה גדולה של התענית. הוא מצרף לכך את הפסיקה שאם יעלו לא ירדו. כלומר – גם אם זו איננה כוונת הרמב"ם, הרי שבדיעבד ודאי שאפשר לברך ברכת כהנים. יש גם עדויות שכך נהגו בבית מדרשו. הלבוש מחצית השקל הרב בן ציון אבא שאול שבט הלוי והגרש"ז מכריעים כולם שאין לשאת כפיים במנחה גדולה של תענית, גם אם אין בה תפילת נעילה.

פתחנו ביחידה זו את הנושא של ברכת הכהנים. עסקנו מעט בעצם המצווה, והעמקנו במספר השלכות לדינים המקבילים בין ברכת כהנים ועבודות הכהנים: נטילת ידיים, ושכרות.

היחידה הבאה תפתח בהמשך הנושא של בעל המום, בו רק נגענו ביחידה זו. יתברר שהבעיה בנשיאת כפיו של בעל מום איננה שהוא פסול לעבודת המקדש, אלא שמומו עלול להסיח את דעת המתברכים. תובנה זו מעלה את השאלה – האם על המתברכים להתרכז בברכת הכהנים? מהו תפקידם של השומעים והמתברכים במסגרת הברכה? בהקשר זה עולה גם השאלה ההפוכה: האם מותר לישראל לברך אחרים בברכת כהנים? היחידה הבאה תשלים בע"ה את הדיונים בנושאים אלה הללו.